

Šimtmečius tebesitęsiantys Lietuvos ir Suomijos ryšiai

Eglė ARONEN

Kad ir kokios skirtingos iš pirmo žvilgsnio atrodo valstybės ir tautos, dažnas neretai išvelgia įvairių Suomijos ir Lietuvos panašumų, jaučiamas giminiškas artumas, nuoširdus ryšys ir tautinė empatija. Gilios istorinių aplinkybių žaizdos vis dar gyvos, ir abi tautos dairosi viena į kitą ieškodamos kultūrinės, socialinės, politinės patirties ir krypčių.

Apie senus prekybinius ir buitinius santykius tarp Lietuvos ir Suomijos byloja tai, kad turime daug giminingų žodžių, kurie vartojami abiejose kalbose. Vienu jų reikšmė netgi ta pati, kitų skirtinga. Kaip pavyzdį galima pateikti žodžius *laiva* (liet. laivas), *kirves* (liet. kirvis), *tolppa* (liet. stulpas), *ruis* (liet. rugys), *luuta* (liet. šluota), *ranta* (liet. krantas) ir daug kitų.

Istoriniuose šaltiniuose minima, kad 14 a. jauniausias Gedimino sūnus Narimantas gauna valdyti dalį Karelijos srities. O 2020 metais visų nuostabai sužinome, kad garsus Suomijos ledo ritulio treneris Jukka Jalonenas yra Lietuvos Gediminaičių dinastijos palikuonis.

16 a. nutinka vienas svarbus istorinis įvykis – ypatinga santuoka. Lietuva tuo metu yra sąjungoje su Lenkija, o Suomija – Švedijos sudėtyje. Švedijos karalius Gustavas Vaza (1496–1560) antrajam savo sūnui Jonui (suom. Juhana) padovanoja didesniąją dalį Suomijos ir paskelbia ją kunigaikštyste. Hercogu tapęs Jonas apsigyvena Turku mieste, pastato ten galingą pilį ir, vadovaudamasis savanaudiškais interesais, ima stiprinti ir plėsti savo valdas Suomijoje ir siekti jos savarankiškumo. Šiems politiniams žaidimams įgyvendinti Jonas žvalgosi

sajungininkų ir taip susiklosto, jog ieškodamas sutuoktinės, į žmonas gauna Kotryną Jogailaitę (1525–1583). Prabangios vestuvės vyksta Vilniuje 1562 m. spalio 4 d. Teigiama, kad Jonas ir Kotryna sugyveno darniai, brangino vienas kitą. Kotrynos Jogailaitės indėlis į Suomijos kultūrinę, dvasinę, akademinę plėtrą buvo didžiulis. Suomijos ir Švedijos akademikai studijuodavo Vilniaus universitete, o paskui grįždavo dirbti atgal į Šiaurę. Kaip didžiausias stebuklas su jos kraičiu į Turku pilį atkeliavo šakutės. Prabangaus kraičio parodos su prašmatniais gobelenais, rytietiškais kilimais, indais buvo rengiamos apylinkių didikams, kurie niekada anksčiau nebuvo matę nieko panašaus. Apie Kotryną ir šiandien kalbama, tik apmaudu, kad Suomijoje ji pristatoma kaip Lenkijos princesė Katariina Jagellonica, vėliau tapusi Švedijos karaliene.

Lietuvoje taip pat galima rasti ir suomių pėdsakų. Dažnuose anų laikų karuose suomiai kariavo švedų armijoje, todėl buvo vadinami švedais. Padavimuose yra pasakojama apie jų žiaurumus ir išlikusias kalvas, vadinamas švedkalniais. Kai Suomija buvo įjungta į Rusijos sudėtį po 1809 m. karo, Suomijos kariai netgi vyko į Lietuvos ir Lenkijos teritorijas malšinti sukilimų, tarp jų ir garsiojo 1831 m. Tačiau tarp suomių būta ir kitokios reakcijos į būtent šį sukilimą: štai kovotojas už laisvę Augustas Maximilianas Myhrbergas, pasivadinęs Langermanno pavarde, dalyvavo sukilime ir gynė Varšuvą. O poetas ir literatūros istorikas Fredrikas Cygnaeusas sukūrė eilėraštį apie T. Kosciušką. Lietuvoje yra išlikęs suomių kareivių kapas Skapiškyje (Kupiškio raj.), ant paminklo įrašas suomių ir lotynų kalba skelbia apie ten palaidotus 220 suomių karių 1855 metais.

Lietuvos vardą Suomijoje išpopuliarino suomių rašytoja Maila Talvio – Marija Winter- Mikkola (1871–1951), kuri su savo vyru kalbininku Jooseppiu Juliu Mikkola 1894 m. ir 1895 m. vasaras praleido Lietuvoje (Plokščiuose, Seirijuose, Udrijoje). Suomijos laikraštyje „Päivälehti“ (*liet. Dienraštis*), kuris leidžiamas ir dabar, tik jau kitu pavadinimu „Helsingin Sanomat“, paskelbė įvairių straipsnių apie Lietuvą, jos žmones, kovas dėl nepriklausomybės, taip pat skaitė daug paskaitų apie Lietuvą. Ji parašė lietuviškos tematikos romaną „Dvi Meilės“ (1898), kuriame aprašė ištekėjusios inteligentės suomės meilę iš Lietuvos į Helsinkį atvykusiam mokslininkui Vytautui Dargiui. Skaitant šį kūrinį tiesiog peršasi mintis, jog ten įsipynę pačios rašytojos jausmai ir išgyvenimai. Ypač žinant tai, kad Maila Talvio yra sukūrusi apysaką „Idėjos auka“ (1896) apie Vincą Kudirką, su kuriuo susipažino ir bendravo Lietuvoje. Šioje apysakoje Maila Talvio aprašo kilnius Vinco Kudirkos darbus, jo prastą sveikatą bei paskutinį vasaros vakarą,

kuomet siaučiant liūčiai žandarai atvyksta jo areštuoti. Kūrinio pabaiga atspindi nostalgiškas autorės nuotaiką: „Tačiau visada, kai prisimenu aną žaliuojančią vasarą, tuos mielus žmones, kurie kentėjo ir nešė visos tautos kryžių, prieš mano akis iškyla spindintis savo grožiu Kudirkos paveikslas. Ir jeigu aš pamėginčiau įkūnyti jį kokiame nors vaizde, jis turėtų būti panašus į vasaros vakarą jo tėvynėje – tylų, kvapnų, pilną melodijų ir liūdesio.“

Mailos Talvio kūryba yra išversta į lietuvių kalbą. Matydama pavergtą yra Lietuvą ir suprasdama, koks baisus spaudos draudimas ir didžiulė nutautėjimo grėsmė, 1895 m. ji užrašė palinkėjimą: „Dainų šalie, žalios rūtos ir lelijos krašte, pasakų ir lakštingalų šalie, tu gražioji Lietuva, surask save, visą save, tapk didelė ir laiminga ir padovanok žmonijai savo laisvą ir laimingą aš!“

Degdama didžiule meile Lietuvai, Maila Talvio surengė kultūrinį vakarą Helsinkyje (1895m.), kuriame moterys, apsirengusios lietuviškais tautiniais rūbais, atliko 6 lietuvių liaudies dainas (dainas M. Talvio buvo išvertusi į suomių kalbą, o vieną dainavo lietuviškai). Sutartinės buvo didelė rašytojos aistra. Kelionėse po Lietuvą ji su vyru užrašė apie 150 liaudies dainų. Savo apsakymuose apie Lietuvą ji rašė, kaip klausydavosi aidinčių sutartinių, kurias dainuodavo laukuose dirbančios lietuvės.

Rašytojos atminimas yra saugomas Lietuvoje, Plokščių gimnazijoje įsteigtame muziejuje. Suomijoje Hartolos mieste veikiančiame *Itä-Hämeen* muziejuje galima plačiau susipažinti su Mailos Talvio kūryba ir veikla. Helsinkyje *Meilahti* parke yra pastatytas Mailos Talvio memorialas Baltijos dukra (suom. *Itämeren tytär*).

Pirmieji lietuviai, atvykę į Suomiją 19–20 a., žinomi kaip baigę tarnybą rusų karo laivyne. Mat ir Suomija, ir Lietuva priklausė šiai imperijai. Lietuviai, mokėję koki nors amatą, pasilikdavo Suomijoje, sukurdavo šeimas ir po nustatyto laiko gaudavo Suomijos pilietybę. Vėliau Pirmasis pasaulinis karas atplukdė nemažą karo pabėgėlių iš Lietuvos bangą. Teigiama, kad 1916–1917 m. Suomijoje buvo apie 2000 lietuvių, iš kurių apie 1000 gyveno Helsinkyje. Įdomu tai, kad ir šiandien, po šimto metų, lietuvių skaičius yra labai panašus.

Randama duomenų, kad Pirmojo pasaulinio karo metais lietuviai Suomijoje turėjo lietuvišką mokyklą, vykdė bendruomeninę, religinę veiklą. Didelis ir reikšmingas įvykis Suomijos lietuvių gyvenime buvo „Lietuvių vakaras“, vykęs Helsinkio universiteto iškilnių salėje 1917 m. gegužės 6 d. Jame skambėjo lietuviškos

dainos, M. K. Čiurlionio ir S. Šimkaus kūriniai, buvo pasakyta daug kalbų, papasakota Lietuvos istorija, rodyti žemėlapiai. Didelė vakaro svečių dalis buvo Suomijos inteligentija. Kaip teigiama prisiminimuose, tai buvo jautrus renginys, pravirkdęs ne vieną. Svečiai pranašavo Lietuvai laisvę ir nepriklausomybę. Tas renginys ir po daugelio metų buvo įkvėpimo šaltinis tęsti darbus, kurti draugijas ir plėtoti ryšius tarp Suomijos ir Lietuvos. Didelį indėlį į renginio kokybę ir sėkmę įnešė Maila Talvio bei Augustis Robertas Niemis.

Profesorius Augustis Robertas Niemis (1869–1931) yra labai svarbus žmogus Lietuvos ir Suomijos draugystės istorijoje. Jo garbei Vilniuje, Verkių seniūnijoje, pavadinta gatvė. Jau nuo 1992 metų gyvuoja tradicija kasmet vasario 16-ą dieną padėti gėlių ant jo kapo Helsinkyje ir pagerbti atminimą, dalyvaujant Lietuvos ambasados, lietuvių bendruomenės, Suomijos Donelaičio draugijos atstovams, taip pat jo anūkiui ir darbų tęsėjui prof. Hannui Niemiui.

Kasmetinė tradicija Vasario 16-ą dieną A. R. Niemio atminimo pagerbimas. Nuotr. Eurikos Balsytės - Ojakoski

Labai sunku trumpai aprašyti visus A. R. Niemio darbus ir nuopelnus. Dar būdamas jaunas mokslininkas ir tyrinėdamas suomišką epą „Kalevala“ jis aptiko

sąsają su baltų folkloru. Tai paskatino akademiką 1900 m. leisti į drąsias mokslines keliones po Lietuvą, nuo tada prasidėjo tris dešimtmečius trukę lietuvių ir suomių dainų lyginamieji tyrimai, įnešę vertingą indėlį į suomių mokslą bei padėję susiformuoti lietuvių folkloristikai kaip savarankiškai mokslinei disciplinai. Profesorius aplankė Vakarų, Šiaurės Lietuvą, rinko ir užrašinėjo dainas, savo darbuose jis išsakė mintį, kad tautinio naikinimo ir spaudos draudimo laikotarpiu lietuviai pasirodė stipresni nei jų pavergėjai, ir tausodami ir puoselėdami liaudies dainas, apsisaugojo nuo išnykimo. Niemis parašė daug akademinį veikalų, skleidė lietuvišką kultūrą, būrė Suomijoje gyvenančius lietuvius ir visokeriopai skatino abiejų tautų suartėjimą per bendruomeninę veiklą. Artimai bičiuliavosi su Lietuvos politikos atstovais, netgi su prezidentu A. Smetona. Už didelius nuopelnus profesoriui A. R. Niemiui Lietuvos valstybė 1928 m. įteikė apdovanojimus: Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordiną ir Lietuvos Nepriklausomybės medalį, skirtą Nepriklausomybės dešimtmečiui. Po jo mirties lietuviai sukūrė ir atvežė antkapio paminklą, kuriame įtvirtinta rūpintojėlio skulptūra ir lietuviškai parašyta: „Brangiam savo bičiuliui, lietuvių tauta.“

Suomijai atgavus nepriklausomybę 1917 m. laikai nebuvo ramūs, kilo pilietinis karas. Dėl to ten gyvenantys lietuviai nusprendė grįžti į Lietuvą. Visa bendruomeninė veikla sustojo. Tačiau vėliau, 1927 m., Kaune įsteigta Lietuvių-suomių draugija. Draugija turėjo apie 100 narių, o didieji aktyvistai buvo iš Suomijos anuomet grįžę lietuviai, glaudžiai palaikę ryšius su suomiais (Maila Talvio, Niemi ir kitais). Draugija veikė iki 1940 m. Analogiška organizacija, Suomių-lietuvių draugija, Helsinkyje buvo įsteigta 1931 m. Jos steigėjai buvo A. R. Niemis su žmona, garbės konsulas R. Ölleris, bei dar keletas suomių ir lietuvių. Veikla sustojo 1944 m.

Sovietų okupacija ir įsigalėjimas panaikino visus Suomijos ir Lietuvos bendradarbiavimo ryšius ir įdirbį. Ledai pajudėjo tik vėliau, paplitus susigiminiavusių miestų idėjai, ir taip susigiminiavo tuometinis Kapsukas (Marijampolė) su Kokola (1967 m.) bei Vilnius su Joensū (1970 m.). Taip po truputį atgijo menininkų gastrolės, parodos. Regis, iš visų kapitalistinių šalių su Suomija buvo bene intensyviausi ryšiai, palaikomi būtent meno kalba.

Sąjūdžio metais kilo idėja atgaivinti Kaune veikusią draugiją ir didelėmis pastangomis 1990 m. įregistruota Lietuvos-Suomijos draugija. Draugijos veikla apėmė kultūros, švietimo sritis, buvo leidžiamas laikraštis „Suomija“ bei atliekamos konsulinės funkcijos, kol jas perėmė įsteigtos ambasados. Draugija

turėjo keletą skyrių, veikusių kituose Lietuvos miestuose. Pirmuoju draugijos pirmininku tapo Stasys Skrodenis.

Būtent prof. Stasio Skrodenio atkaklumo ir profesinės veiklos dėka Lietuva „iš naujo“ pažino Suomiją. Savarankiškai išmokęs suomių kalbą, jis išvertė virš 20 knygų. Už neapsakomai didelį indėlį tyrinėjant lietuvių ir suomių ryšius Suomijos Prezidentas jį apdovanojo Suomijos Liūto riterių komandoro ordinu (1997 m.), o Lietuvos Prezidentas – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi (2005 m.).

Helsinkyje 1990 m. taip pat atsikūrė suomių ir lietuvių draugija, pasivadinsi Donelaičio Lietuvos bičiulių draugija. Jos pirmininke tapo Ulla-Liisa Heino. Norą bendradarbiauti išreiškė ir Joensū miestas, kuriame dar nuo susigiminiavusių miestų laikų veikė bendradarbiavimo su Lietuva skyrius. Suomiajai taip atkakliai siekė atkurti draugystės ryšius, spaudė ir ragino Lietuvos užsienio reikalų ministeriją palengvinti vizų išdavimo procesą, netgi kuo greičiau steigti Helsinkyje ambasadą, o kartu rūpinosi vizų klausimais ir Suomijos pusėje. Abi draugijos, Donelaičio Helsinkyje ir Lietuvos – Suomijos Lietuvoje, stengėsi tiesti tiltus ir švietimo srityje, organizuodamos suomių kalbos studijas Lietuvoje, rengdamos mokslo stažuotes į Suomiją, taip padėdamos lietuviams atrasti Suomiją ir pasisemti joje žinių bei patirties, o drauge ir suomiams geriau pažinti Baltijos jūros seserį. Vėliau Donelaičio draugijos pirmininku tapo prof. Hannu Niemis (A. R. Niemio anūkas). Draugija sėkmingai gyvuoja šiandien turėdama apie 300 narių. Draugijos skyriai veikia ir kituose Suomijos miestuose.

Ilgą laiką po šiuo sparnu glaudėsi ir Suomijoje gyvenantys lietuviai. Tačiau 2006 m. keletas aktyvių lietuvių nusprendė įsteigti atskirą Suomijos lietuvių bendruomenę, šiuo metu turinčią apie 50 narių. Pirmąją jos pirmininke buvo išrinkta Stasė Rajala, kuri tuo pačiu metu aktyviai dirbo ir Donelaičio draugijoje. Prezidentas ją apdovanojo ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu (2007 m.).

Suomijos lietuvių bendruomenėje minimos valstybinės šventės, vykdomi kultūriniai projektai ar rengiami šiaip smagūs susitikimai. Ilgą laiką veikė ir lituanistinė mokyklėlė. Suomijos lietuvių bendruomenė ir Donelaičio draugija palaiko gerus santykius, organizuoja bendrus renginius ir visokeriopai garsina Lietuvos vardą Suomijoje.

PENKI UŽ LIETUVĄ

Bėgimo „5 už Lietuvą“ vizualas. Autorius Marius Savickas.

Suomijos lietuviai nestokoja išradingumo bei darbštumo. Garsusis penkių kilometrų distancijos bėgimas „5 už Lietuvą“, nors ir pradėtas drauge su Suomijos ir Estijos lietuvių jaunimo sąjungomis 2014 metais, tačiau nuo 2015 metų yra koordinuojamas dabartinio Suomijos lietuvių bendruomenės pirmininko Arvydo Dapkūno. Džiugina tai, kad šis sportinis renginys, kuriame iš pradžių dalyvavo vos kelios valstybės, išsiplėtė iki bene žinomiausio sporto renginio visame pasaulyje. Dar vieną garsų projektą, 2018 metais vykusį „Lietuvai 100 – Sveikas, mažyli“, drauge su komanda iš Lietuvos organizavo buvusi Suomijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Eglė Aronen. Jo metu visi lietuviai buvo raginami megzti trispalves kojinaites ir dovanoti jas Lietuvos atkurtos nepriklausomybės šimtmečio metais gimusiems lietuviams. Projektas buvo įvertintas ir apdovanotas Prezidentės Dalios Grybauskaitės pilietinėje akcijoje „Vasario 16-ąją švęsk linksmi ir išradingai“ bei įtrauktas į Ministro Pirmininko Sauliaus Skvernelio iniciatyva 2018 m. išleistą proginį albumą „Lietuvos vėliava“.

Prezidentė apdovanoja akcijos „Vasario 16-ąją švęsk linksmi ir išradingai“ iniciatyvų autorius. Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos nuotr./Robertas Dačkus

Suomijoje Helsinkio universitete yra Baltistikos centras, kuriame jau 30 metų yra mokoma lietuvių kalbos. Šiam centrai ilgus metus vadovauja prof. Laimutė Balodė, tyrinėjanti baltų onomastiką ir paskelbusi per 250 darbų. Už ilgametį darbą ir nuopelnus Laimutė Balodė yra gavusi daug reikšmingų iš Latvijos ir Lietuvos valstybinių apdovanojimų, tarp jų ir Lietuvos Respublikos ordiną „Už nuopelnus Lietuvai“ – karininko kryžių (2011), Baltijos Asamblėjos medalį (2011). Laimutė Balodė yra pirmoji Lietuvos ir Latvijos užsienio reikalų ministerijų įsteigto Baltų apdovanojimo laureatė (2018). Baltistikos studijų programoje šiuo metu dirba ir lituanistikos dalykų moko ir Aurelija Kaškelevičienė, kuri kartu su Virginija Stumbriene yra pasaulyje labai populiarių vadovėlių „Nė dienos be lietuvių kalbos“ autorė, lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymo specialistė. Aurelija įkūrė šeštadieninę lituanistinę mokyklėlę 4-7 metų vaikams Helsinkyje ir jai vadovavo (2008-2014 m.), buvo Suomijos lietuvių bendruomenės valdybos narė, kuravo švietimą ir kultūrą. Už lietuvių puoselėjimą ir lietuvių kultūros ir istorijos garsinimą yra gavusi Lietuvos užsienio reikalų ministerijos garbės ženklą

„Lietuvos diplomatijos žvaigždė“ (2019 m.).

Šaltiniai:

Skrodenis, Lietuvos-Suomijos draugija, 1927-2000 istorijos apybraiža, 2007

Skrodenis, Prof. Aukusti Robert Niemi ir Lietuva, 2018

Maila Talvio, Dvi Meilės. Vertė S. Skrodenis, 1994

Projektas „Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

www.pasauliolietuvis.lt

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.